

UDK: 342.722 (497.6)
izvorni znanstveni rad
primljen 15. 2. 2010.

Prof. dr. sc. Zvonko MILJKO,
izvanredni profesor, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru
Cvija JURKOVIĆ,
mlađa asistentica, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru

ZAŠTITA PRAVA NA POŠTENO SUĐENJE I PRAKSA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

Uloga ustavnih sudova u zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda dobija sve više na značenju. Tako je i Ustavni sud Bosne i Hercegovine daytonskim ustavom dobio novu nadležnost, kolokvijalno nazvanu apelacijska, a koja se u praksi prometnula u ustavnu žalbu na bosanskohercegovački način.

Koautori u radu analiziraju zaštitu jednog od najznačajnijih i ujedno najkompleksnijih prava iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (a time i Ustava BiH čiji je ona integralni dio koji ima prioritet pred svim drugim zakonima) – pravo na pošteno suđenje.

U širem kontekstu koriste usporednu metodu sagledavajući slična iskustva zemalja u okruženju, sugerirajući veći angažman domaćeg zakonodavstva, kako bi se radni dio ovog pitanja rasteretio i preraspodijelio među sudovima. To se posebno odnosi na aspekt razumnog roka, a u svezi sa djelotvornošću domaćih pravnih lijekova.

Ključne riječi: ustavno sudstvo, ljudska prava i temeljne slobode, pravo na pošteno suđenje, neovisnost sudstva, razumni rok, javnost raspravljanja.

1. Zaštita prava na pošteno suđenje i praksa Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

1.1. USTAVNI SUDOV I ZAŠTITA LJUDSKIH PRAVA

Bitno dvojstvo ustavnog prava izraženo kroz njegove dvije klasične ustavne materije – državu, odnosno ustrojstvo državne vlasti i pojedinca u njoj sa korpusom upravo ustavom zajamčenih ljudskih prava i temeljnih sloboda – na svojevrsan način se odražava i na ulogu ustavnih sudova.

Oni, pored toga što su čuvari objektivnog ustavnopravnog poretka, i što pravno bespogovorno osiguravaju vladavinu ustava i zakona; istodobno su i zaštitnici subjektivnih ustavnih prava koji pružaju najvišu pravnu zaštitu ljudskim pravima i temeljnim slobodama.

U širem smislu riječi, štiteći ustav, moraju štiti i ustavom zajamčena ljudska prava i temeljne slobode, ne samo ograničavanjem vlasti ustavom i pravom nego i pružanjem mogućnosti traženja zaštite ustavnih sloboda i prava čovjeka i građanina u postupku pred ustavnim sudovima.

To je otvorilo pitanje odnosa redovitih sudova (koji vrše jednu od tri temeljne funkcije državne vlasti, onu sudsku); i ustavnih sudova koji su nedvojbeno izvan trodionice vlasti, i predstavljaju četvrtu vlast, odnosno međuvlast, koja je već i ustavnom strukturom jasno izdvojena iz sustava sudbene vlasti.¹

Trebalo je spriječiti da se ustavni sudovi pretvore u četvrtu (činjeničnu) instancu tog istog redovitog sudstva koji su prema ustavnim načelima samostalni i neovisni i sude na temelju Ustava, zakona i međunarodnih ugovora.

Može se reći da ustavni sudovi po svojevrsnoj inerciji nose naziv "sud" jer imaju metodologiju, tj., pravila i postupke koji su slični postupanju redovnih sudova.

Odvojenost i razlikovanje redovnih i ustavnih sudova bilo bi jasnije da nije riječ upravo o sudskoj zaštiti (ustavom) zajamčenih ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Ako ne organizaciono, onda se ustavni sudovi funkcionalno nadređuju redovitim sudovima, u slučaju zaštite ustavnih sloboda i prava čovjeka i građanina; a samo načelo da su sudovi samostalni i neovisni na neki način se povlači ispred bezuvjetne zaštite ustavnih prava i sloboda.

Linija razgraničenja bi bila da ustavni sudovi štite ustavna prava, a redoviti sudovi ordinarno pravo.²

Ipak pored svega treba naglasiti kako bi primarnu zaštitu temeljnih prava trebali obavljati redoviti sudovi, iz čega proizlazi obveza tih sudova da interpretiraju i neposredno primjenjuju izvore temeljnih prava, posebice Ustav i međunarodne ugovore.³ Ovaj zahtjev se teško probija u sudskoj praksi bosanskohercegovačkih sudova od usvajanja "daytonskog" ustava sve do danas.

Zaštita temeljnih ustavnih prava pred ustavnim sudovima je u većini slučajeva, i uz specifične iznimke, supsidijarne naravi, što znači da je jedan od uvjeta dopuštenosti obraćanja ustavnom sudu iscrpljenost redovitog pravnog puta.

Naravno tu mislimo na one države koje u svojim ustavnim sustavima poznaju institut ustavne žalbe, odnosno ustavne tužbe.

2.2. APELACIJSKA NADLEŽNOST USTAVNOG SUDA BiH – USTAVNA ŽALBA NA BOSANSKOHERCEGOVAČKI NAČIN

Ustav Bosne i Hercegovine, pored ostalih, Ustavnom sudu Bosne i Hercegovine dodjeljuje i apelacijsku nadležnost, oko koje su postojali određeni prijeponi od samog početka. Kako podrijetlo ove riječi dolazi od latinskog jezika, apelacija je žalba, može se govoriti o žalbenoj ili prizivnoj nadležnosti Ustavnog suda BiH. Isto vrijedi i za izvor-

1) Usp. Jadranko Crnić, Vladavina ustava, Zagreb 1994., str. 3.

2) Gledište da ustavni sud štiti samo specifična ustavna prava zastupa i Smiljko Sokol, v. Odnos Ustavnog suda i tijela sudbene vlasti, Zbornik pravnog fakulteta Zagreb, 1 – 2./2000, str.55.

3) O primarnoj i supsidijarnoj zaštiti temeljnih sloboda i prava opširnije vidi: Siniša Rodin, Temeljna prava i dopuštenost ustavne tužbe u zborniku Ustavni sud u zaštiti ljudskih prava – interpretativna uloga ustavnog suda, Zagreb 2000., str. 212 – 215.

ni engleski tekst Ustava BiH (appellate - apelaciona, prizivna) koji govori o apelacijskoj jurisdikciji Ustavnog suda. Ustavni tekst je dosta štur i kratak i u njemu još nalazimo samo to da se apelacija može odnositi na presudu bilo kojeg suda u Bosni i Hercegovini ali "po pitanjima iz Ustava".⁴

Kako Ustav ne koristi uobičajene nazive ustavna žalba/ustavna tužba iz europske ustavnosudske tradicije, stvorio se dosta širok prostor interpretacije ove odredbe.

Kako se apelacija može podnijeti samo zbog povrede Ustava BiH, a zbog svoje složene federalne strukture, apelacijska nadležnost se u pravilu svodi na zaštitu temeljnih prava i sloboda čovjeka i građanina. Mada se od početka teorijski dopuštala mogućnost da se može pojaviti i neko drugo pitanje, to se do danas nije desilo. Na ovaj način se može govoriti o apelacijskoj jurisdikciji Ustavnog suda BiH kao svojevrsnoj ustavnoj žalbi ili ustavnoj tužbi.

U usporednom ustavnom pravu prevladava naziv ustavna žalba. U Republici Hrvatskoj, iako je usvojen pojam ustavne tužbe, ima shvatanja da bi ispravnije bilo govoriti o ustavnoj žalbi. Slabo se zna da je matična zemlja ovog instituta Švicarska sa svojom državnom pravnom žalbom koja se evolutivno razvijala. Po značaju je svakako najpoznatija ustavna žalba uvedena u Njemačkoj. Zakonom o saveznom Ustavnom sudu od 1951. godine, koji od početka nije zamišljen kao superapelacioni sud, nego kao sud koji razmatra i sankcionira isključivo povrede Ustava "a ne obične pravne greške."

U novije vrijeme iz našeg okruženja, interesantan je primjer Srbije koja uvodi ovaj institut u svoj pravni sustav. Novi Ustav Republike Srbije iz 2006. godine odredbom članka 170. u pravni sustav Srbije uvodi ustavnu žalbu i predviđa da se ona može izjaviti protiv pojedinačnih akata ili radnji državnih organa ili organizacija kojima su povjeren javne ovlasti, a kojima se povređuju li uskraćuju ljudska ili manjinska prava i slobode zajamčena ustavom, ako su iscrpljena ili nisu predviđena druga pravna sredstva za njihovu zaštitu.⁵

Ovo je bio uobičajeni način rješavanja ovog pitanja u usporednom pravu, jer slična rješenja predviđaju i ostali sustavi koji poznaju ustavnu žalbu/tužbu.

U svjetlu ove nomotehničke i pojmovne nepreciznosti bosanskohercegovačkog ustava, jer žalba bez predmetka ustavna, sama po sebi priziva redovitost, a ne ustavno sudstvo, interesantna su upravo nova rješenja koje predviđa novi Ustav Republike Srbije. On pored toga što uvodi "ustavnu žalbu" kao novo posebno pravno sredstvo, predviđa i situacije u kojima se može uložiti "žalba Ustavnom sudu". To nije jedinstvena kategorija i razlikuje se nekoliko modaliteta ovog pravnog sredstva:

- a) u slučaju sa mandatom narodnih poslanika i konstituiranjem Narodne skupštine;
- b) u vezi sa prestankom sudijske funkcije;
- c) u vezi sa odlukama Visokog savjeta sudstva;
- d) u vezi sa prestankom funkcije javnog tužitelja i zamjenika javnog tužitelja;
- e) u vezi sa zaštitom pokrajinske autonomije; i
- f) u vezi sa zaštitom lokalne samouprave.⁶

4) ČL. VI. 3. b. Ustava BiH

5) Ustav Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije br. 83/2006.

6) Opširnije vidi: Stevan Lilić, Da li je ustavna žalba efikasan pravni lijek za suđenje u razumnom roku?, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 2/2007., str. 67 - 70.; i Ratko Marković, Ustavni sud u Ustavu Republike Srbije od 2006. godine, Anali Pravnog fakulteta u Beogradu br. 2/2007., str. 35. - 39.

Uvjeti za dopuštenost ustavne tužbe, u konkretnim stvarima se mogu razlikovati, ali se svugdje ističe supsidijarna narav ove zaštite. Ustavna žalba ne predstavlja redovni put pravne zaštite i ne pretvara ustavni sud u superrevizijsku instanciju, sud četvrtog stupnja. Savezni ustavni sud Njemačke svojom je ustaljenom praksom uspostavljao ovu vrstu nadležnosti kada bi se pokazalo da u svakom konkretnom slučaju stranka ima ustavnopravni zahtjev, odnosno da svoje subjektivno pravo temelji na Ustavu.

Hrvatski pravni sustav prihvaća njemački model zaštite temeljnih sloboda i prava, ali se postupak za odlučivanje o dopuštenosti ustavne tužbe razlikuje od njemačkog.

Uvjeti za dopuštenost ustavne žalbe u SR Njemačkoj propisani su Zakonom o Saveznom ustavnom sudu. Tročlano vijeće Saveznog ustavnog suda odlučuje da li će prihvatiti ustavnu žalbu kao dopuštenu. Sud mora dopustiti ustavnu žalbu u dva slučaja:

- kada je ustavna žalba od temeljne ustavnopravne važnosti; te
- kada je riječ o ostvarivanju prava navedenih u §90, odnosno temeljnih ustavnih prava i drugih subjektivnih prava zajamčenih ustavom.

Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske propisuje da se ustavna tužba može podnijeti tek nakon što je iscrpljen redovni pravni put.⁷

Osim supsidijarnog karaktera, smisao ustavne žalbe/tužbe nije samo zaštita subjektivnih ustavnih prava, nego i zaštita objektivnog ustavnopravnog poretka. Prema riječima Saveznog ustava SR Njemačke radi se o "... specifičnom pravnom sredstvu objektivnog ustavnog prava",⁸ i ne predstavlja tek specifično pravno sredstvo koje građanima stoji na raspolaganju protiv države, već da radi konkretizaciju sadržaja temeljnih prava koja predstavljaju objektivni vrijednosni poredak u svim pravnim područjima.

Njemački primjer ustavne žalbe kao sredstva zaštite objektivnog pravnog poretka, i postupka koji se vodi u javnom interesu, da odluke djeluju erga omnes, a posebno, s obzirom da nije riječ o superreviziji onda ni sami postupak pred ustavnim sudom nije kontradiktorne naravi. U tom smislu isključenje prava na odgovor ne predstavlja povredu prava na fair postupak. I pored inzistiranja teorije i prakse na elementima supsidijarnosti, javnog interesa, funkcionalne odvojenosti redovitog i ustavnog sudstva, ustavni sudovi su bili zatrpani ovom vrstom predmeta koji su činili gro njihova radnog angažmana. To je otvorilo novi problem ažurnosti sudovanja, od redovitog do ustavnog, a počelo se protezati i do Europskog suda za ljudska prava. Na poseban način je došlo do povezivanja članka 6. Europske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama (razumni rok) i članka 13. – prava na efikasan pravni lijek.

Kao često isticano živo tkivo interpretacije Europske konvencije od strane Europskog suda za ljudska prava, dugo vremena je prevladavalo stanovište suda kako je utvrđivanje povreda iz čl. 6. Konvencije činilo izlišnim razmatranje povrede iz članka 13. Prekretnicu u tom smislu predstavlja slučaj Kudla protiv Poljske, presudom od 26.10.2000. godine. U toj presudi, Europski sud je zauzeo stav da će se u kontekstu kršenja prava na suđenje u razumnom roku, pravni lijek smatrati djelotvornim u smislu čl. 13. Konvencije, ako se njime može **ubrzati postupak suda** ili ako se osigurava **naknada materijalne i nematerijalne štete** zbog odugovlačenja koje se događalo.

Kao reakcija na veliki broj slučajeva koji je "neslavno" završio pred Europskim sudom zbog povrede prava na suđenje u razumnom roku,⁹ Komitet ministara je 2004. godine usvojio Preporuku o poboljšanju domaćih pravnih lijekova R (2004) 6.

7) Ustavni zakon o ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine br. 49/2002., čl. 59(4).

8) BVerfGE 45, 63(74)

9) Snežana Brkić, Zaštita prava na suđenje u razumnom roku Crna Gora i Srbija – paralele, Zbornik Pravnog fakulteta u Podgorici, br. 38/2008., str. 304.

Većina zemalja u tranziciji iz našeg okruženja našla se u istoj situaciji, i za svaku se veže određena prekretnica vezana za "pilot presudu" svake od zemalja.¹⁰

Hrvatska je izmjenama Ustavnog zakona o Ustavnom sudu predvidjela pokretanje postupka po ustavnoj tužbi i prije iscrpljivanja svih pravnih lijekova u slučaju da sud nije u razumnom roku odlučio o svim pravima i obvezama stranke, a očigledno je da bi nepokretanjem ustavnosudskog postupka za podnositelje ustavne tužbe mogle nastati teške i nepopravljive posljedice. U slučaju da Ustavni sud usvoji ustavnu tužbu zbog nedonošenja akta u razumnom roku, Ustavni sud određuje nadležnom sudu rok za donošenje akta kojim će taj sud meritorno odlučiti o pravima i obvezama, koji počinje da teče od dana objavljivanja odluke Ustavnog suda u "Narodnim novinama." Ustavni sud će odrediti i srazmjernu naknadu podnositelju ove ustavne tužbe zbog povrede njegovih ustavnih prava.¹¹

Slično se desilo i u Srbiji, gdje je Zakonom o Ustavnom sudu propisano da se ustavna žalba može izjaviti i kada nisu iscrpljena pravna sredstva, u slučaju kada je podnosiocu ustavne žalbe povrijeđeno pravo na suđenje u razumnom roku.¹² U cilju stvaranja uvjeta da ustavna žalba bude efikasno pravno sredstvo, propisano je također da u slučaju kada je uvažena ustavna žalba, podnosilac ustavne žalbe može da podnese, prije donošenja tužbe nadležnom sudu, i zahtjev za naknadu štete Komisiji koju obrazuje ministar pravde, koja je dužna u roku od 30 dana donijeti odluku.¹³

U Crnoj Gori je preventivnom zakonskom regulativom ova materija uređena posebnim Zakonom o zaštiti prava na suđenje u razumnom roku.¹⁴

Sva ova nastojanja su na tragu jasnijeg razgraničenja ustavnosudske nadležnosti od nadležnosti redovnih sudova kao i smanjenje radnog opterećenja ustavnih sudova, a u funkciji poticanja odgovornosti redovnih sudova za primarnu zaštitu temeljnih ljudskih prava uz jamstvo da će ozbiljne povrede tih prava biti prikladno zaštićene pred ustavnim sudovima, rasterećenim od brojnih materijalno neutemeljenih podnesaka.¹⁵

Vraćajući se na bosanskohercegovačku ustavnu zbilju, moramo konstatirati da se na navedenu ustavnu odredbu o apelacijskoj nadležnosti Ustavnog suda BiH, kao jedini pravni izvor nadovezuje Poslovnik Ustavnog suda Bosne i Hercegovine.

Zbog nepostojanja (Ustavnog) Zakona o Ustavnom sudu BiH, ustavni sud je "popunio" tu prazninu, fingirajući čak pozitivnog ustavotvorca, jer je pored klasične poslovničke materije tim aktom regulirao i pitanja zakonskog, odnosno ustavnog karaktera. Prvi poslovnik, koji je mijenjan u više navrata donesen je 1997. godine, a 2005. godine Sud je donio nova Pravila Ustavnog suda. Do tada se koristio naziv Poslovnik, a usklađivanje naziva sa izvornim nazivom u Ustavu (rules of court) bio jedan je od glavnih razloga za donošenje novih pravila. Općim pravilima postupka¹⁶ regulirano je da

10) Sličan stav je zauzet u slučajevima Horvat protiv Hrvatske, Hartman protiv Češke, Žič protiv Slovačke, Landeka protiv Slovenije, V.A.M. protiv Srbije.

11) V. čl. 63. Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, Narodne novine br. 49/2002.

12) Čl. 82. Zakona o Ustavnom sudu Republike Srbije, Službeni glasnik Republike Srbije br. 109/2007.

13) Isto., čl. 90.

14) V. Službeni glasnik Crne Gore br. 19/2007.

15) Siniša Rodin, nav. dj., str. 221.

16) U općim pravilima postupka sadržano je više od polovice od ukupnog broja članaka, a njima se reguliraju pitanja sudionika u postupku, uvjeta za dopustivost apelacije iz članka VI/3.(a), VI/3.(c), IV/3.(f), zatim pravila postupka, sjednice Ustavnog suda, javne rasprave, akata Ustavnog suda, zahtjeva za preispitivanjem odluke, izvršenja odluka i privremenih mjera.

Ustavni sud odlučuje u plenarnoj sjednici, u Vijeću od pet sudaca i u Malom vijeću od troje sudaca.¹⁷ O nadležnosti iz članka VI/3.(b) Ustava tj. o predmetima iz apelacijske nadležnosti suda odlučuje Vijeće od pet sudaca kada ti predmeti nisu stavljeni na dnevni red suda u plenarnoj sjednici, o čemu donosi jednoglasnu odluku. Ako se na sjednici Vijeća od pet sudaca ne donese jednoglasna odluka, predmet se proslijeđuje Sudu koji o njemu odlučuje u plenarnoj sjednici u tekstu koji će biti izmijenjen i dopunjen u skladu sa prijedlogom koji je dobio podršku većine članova Vijeća.

Ustavni sud može razmatrati apelaciju samo ako su protiv presude, odnosno odluke koja se njome pobija, iscrpljeni svi učinkoviti pravni lijekovi mogući prema zakonu i ako se podnese u roku od 60 dana od dana kada je podnositelj apelacije primio odluku o posljednjem učinkovitom pravnom lijeku kojeg je koristio.¹⁸

Ukoliko ustanovi da je apelacija osnovana, Ustavni sud će ukinuti pobijanu odluku i predmet vratiti sudu, odnosno tijelu koje je tu odluku donijelo, na ponovni postupak. Iznimno, prema prirodi Ustavom utvrđenih prava i temeljnih sloboda, te ako je i drugoj stranci u postupku dana mogućnost izjašnjavanja, Ustavni sud može sam odlučiti o meritumu predmeta, i odluku dostaviti nadležnom tijelu radi osiguranja prava koja su podnositelju apelacije povrijeđena.

Zbog česte opće političke blokade i paralize sustava, Bosna i Hercegovina nije u stanju reagirati i uobičajenim ustavnopravnim aktima regulirati ovu materiju, pa tako i u smislu provedbe navedene Preporuke o poboljšanju domaćih pravnih lijekova iz 2004. godine, u svezi djelotvornosti same apelacijske jurisdikcije kao djelotvornog pravnog lijeka kojim se i prije iscrpljivanja svih pravnih lijekova može ubrzati postupak i ostvariti naknada štete. Time bi se značajno poboljšali uvjeti poštivanja odredbi čl. 6. Europske konvencije i Ustava BiH o pravu na pošteno suđenje.

2.3. USTAVNE NEPRECIZNOSTI U REGULACIJI PRAVA NA POŠTENO SUĐENJE (ILI PRAVO NA POŠTENO SUĐENJE U USTAVNOM SUSTAVU BiH)

Osebjuna nomotehnička rješenja Ustava BiH iz 1995. godine reflektiraju se i na materiju ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Članak II. Ustava BiH, koji je naslovljen "Ljudska prava i temeljne slobode", u osam stavaka regulira ovu materiju. Te odredbe imaju karakter zajedničkih odredaba o ljudskim pravima i slobodama. Ono što zaokuplja posebnu pozornost jest činjenica da osim kataloga (popisa) samo pojedinih do sada priznatih i poznatih ljudskih prava i klasičnih sloboda (naraslih u četiri naraštaja od sredine XVIII. st. do danas); Ustav BiH ne sadrži niti jednu "vlastitu" odredbu o materijalnim jamstvima nekog od tih prava. Ustav jednostavno preuzima sva ta prava i slobode onako kako su formulirana i razasuta u brojnim međunarodnim dokumentima. Ustav BiH u čl. II. posebno apostrofira Europsku konvenciju o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, čije pravo i slobode njom određene i njenim protokolima, se "direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini i imaju prioritet nad svim drugim zakonima."¹⁹

17) Članak 7. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

18) Članak 16. stav 1. Pravila Ustavnog suda Bosne i Hercegovine

19) Čl. II. Ustava BiH

Ali, istovremeno u Aneksu I Ustava BiH o dodatnim sporazumima o ljudskim pravima koji će se primjenjivati u Bosni i Hercegovini, naveden je popis 15 međunarodnih dokumenata.

Formalnopravno svi oni, kao sastavni dio Ustava BiH, kao i već navedena Europska konvencija u normativnom dijelu članka II Ustava BiH, imaju isti rang ustavnih normi.

Kako svi ovi dokumenti sadrže različite kategorije ljudskih prava, dešava se da jedno te isto pravo reguliraju u različitom opsegu.

Zbog svega navedenog danas se često ističe i nesuglasje Ustava i Europske konvencije iz čega se izvlače dalekosežni zaključci o "nadustavnom karakteru Europske konvencije s kojom bi trebalo uskladiti sam Ustav BiH",²⁰ iako se u stvari radi o materijalnom nesuglasju samog Ustava.

Ovo navodimo kao primjer posvemašnjog nereda u rješenjima pojedinih ustavnih pitanja u Ustavu BiH.

Ta nepreciznost i nejasnoće odnose se i na ustavno reguliranje prava na pošteno suđenje. U listi prava pobrojanih u članku II. 3. c. Ustava BiH, navedeno je i "pravo na pravično saslušanje u građanskim i kaznenim predmetima i druga prava vezana za kaznene postupke."

Pravo kako je označeno u ovoj ustavnoj odredbi je veoma kompleksno i u sebi uključuje više prava, pa stoga i njegov ustavni naziv nije potpuno precizan.²¹

U širem smislu prava koja bi potpadala pod ovako formulirano pravo nalazimo u članku 6.; člancima 2 – 4. Protokola br. 7; članku 7; i članku 13; Europske konvencije. Ova prava su također regulirana člancima 14. i 15. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

U ovom radu mi ćemo obraditi samo članak 6. Europske konvencije o pravu na pošteno suđenje. (the right to a fair trial/hearing)²²

Ova odredba je sama po sebi najopsežnija odredba Konvencije, koja ga određuje kao sastojak bitan za vladavinu prava, tj. društveno okruženje u kojem su prava građana zaštićena ustavom i zakonom, a provođenje rokova osigurava putem neovisnog suda u postupku koji ima bitna obilježja sudskog oblika i načina ispitivanja.

U skladu s njegovom općom važnosti ovaj članak je Europski sud za ljudska prava tumačio široko, smatrajući da njegovo restriktivno tumačenje ne odgovara cilju i svrsi članka 6. (Delcourt v. Belgium).

U njegovoj osnovi su ipak dvije komponente: prva, da je okrivljenik u postupku jednak (aequus) tužitelju, i druga koja se sastoji u tome da se radi o "dobroj pravdi" kao povezanoj cjelini određenih pojedinačnih prava.²³

Iz formulacije članka 6. Konvencije st.1. "da svatko ima pravo na zakonom odre-

20) Opširnije o tome Z. Miljko, Europska konvencija o ljudskim pravima i temeljnim slobodama i ustavni poredak Bosne i Hercegovine, Zbornik radova pravnog fakulteta Sveučilišta u Mostaru br. XX, 2007.

21) Usp. Nurko Pobrić, Ustavno pravo, Mostar 2000., str. 402.

22) U anglosaksonskoj pravnoj tradiciji termin "proces" ili trial definira se kao "preispitivanje i odluka Suda o pravnom ili činjeničnom pitanju, dok recimo u francuskom pravu koje pripada rimsko – germanskoj pravnoj tradiciji riječ "proces" (procès) znači "spor podvrgnut Sudu" ili "neriješen spor pred sudbenim tijelom". Tako je trial tek jedna opcija procesa jer velika većina sporova završava prije negoli suđenje uopće započne, primjerice nagodbom. "Hearing" je pak saslušanje. Opširnije o ovome: Elizabeta Ivičević Karas, Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 4 – 5/2007., str 772.

23) Berislav Pavišić, Kazneno pravo Vijeća Europe, Zagreb 2006., str 82. – 97.

deni, nezavisan i nepristran sud pravično, javno i u razumnom roku odluči o njegovim pravima i obvezama građanske prirode ili o kaznenoj optužbi protiv njega", uočavamo sljedeće aspekte:

- a) zakonom uspostavljen nezavisan i nepristran sud;
- b) suđenje u razumnom roku;
- c) javnost.

U st. 2. radi se o pretpostavci nevinosti, dok se st. 3. odnosi na minimalna prava optuženog za kazneno djelo. Tako se st. 1. odnosi i na građanske i na kaznene stvari, dok se st. 2. i 3. odnose samo na kaznene stvari.

Složenost ovog prava vidljiva je i iz Prakse Suda u Strasbourgu, koji je u svojim brojnim predmetima rješavajući sporove vezane za brojne aspekte ovog članka morao rješavati o:

- a) pristupu sudu,
- b) pojmu građanskih prava i obveza,
- c) krivičnoj optužbi,
- d) pravičnom suđenju,
- e) nezavisnom i nepristranom sudu,
- f) dužini postupka,
- g) javnom suđenju,
- h) presumpciji nevinosti,
- i) pravnoj pomoći,
- j) pravu na besplatnog tumača.²⁴

2. PRAKSA USTAVNOG SUDA BOSNE I HERCEGOVINE

Ustavni sud Bosne i Hercegovine je svojim odlukama izgrađivao praksu zaštite temeljnih ljudskih prava i sloboda. Kako ovaj rad obrađuje jedno od tih prava, pravo na pošteno suđenje u nastavku ćemo izložiti neke od stavova i odlomaka iz odluka Ustavnog suda koje se odnose na navedeno pravo, a kojima je, kako je naprijed navedeno, građana praksa zaštite ljudskih prava i sloboda.

2.1. PRISTUP SUDU

Jedan od problema koje rješava Ustavni sud BiH, jest pravo na pristup sudu, bez kojeg nema ispravnog suđenja, a koje ima svoje puno značenje samo ako sud ima punu jurisdikciju da odlučuje u predmetu koji mu je podnijet.²⁵

Države imaju diskrecijsko pravo da same organiziraju pravni sustav unutar kojeg će svakoj osobi biti omogućen pristup sudu. Svaka osoba na teritoriju Bosne i Hercegovine ima pravo da o njezinim građanskim pravima rješava pod jednakim uvjetima, nadležan sud, u postupku koji je predviđen zakonom. Istovremeno, država ima pravo tražiti od svakoga da poštuje propise od kojih zavisi nadležnost organa.

24) Usp. Izvod iz sudske prakse Europskog suda za ljudska prava, Knjiga 1, Vijeće Europe – COLPI – Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo 2001., str. 30.-31.

25) Zvonko Miljko, Ustavno uređenje Bosne i Hercegovine, Zagreb, 2006. str. 136.

Svaka osoba čije je pravo povrijeđeno mjerama upravnih organa ima pravo pristupa sudu pune jurisdikcije da bi se osigurala zaštita ugroženih prava.

Upravo navedeno predstavlja stav Ustavnog suda BiH iz odluke broj U 25/03 (parnični postupak radi utvrđivanja prava vlasništva nad vojnim stanovima).²⁶

Član 6. stav 1. Europske konvencije osigurava pravo na pristup sudu pune nadležnosti, kao pravo da sud donese odluku u meritumu, čak i u slučaju kada je odgovarajući upravni postupak u tijeku. Upravni postupak koji je u tijeku ne može biti razlog za nedonošenje odluke u meritumu, te u slučaju kada Općinski i Kantonalni sudovi zbog navodnog nedostatka nadležnosti odbiju odlučiti o meritumu predmeta, te isti vrate upravnom organu, postoji povreda prava na pristup sudu. Navedeni stavovi Ustavnog suda odnose se na slučajeve koji se tiču stambenih pitanja.²⁷

Pravo na pristup sudu predviđeno u članku II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članku 6. stav 1. Europske Konvencije povrijeđeno je i u onim slučajevima kada redovni sudovi u rokovima koji su višestruko duži od zakonom propisanih, propuste poduzeti bilo kakvu radnju, a da istovremeno ne poduzmu korake u pravcu otklanjanja smetnji koje dovode do takvog rada sudova, a uz to bez dužnosti obavješćavanja građana o redosljedu rješavanja njihovih građanskih prava i obveza.²⁸ Ukoliko do propuštanja rokova dođe od strane apelanata, te redovni sudovi odbace tužbe (za zaštitu prava iz radnog odnosa kao neblagovremene), nema povrede prava na pristup sudu. Propuštanjem zakonom predviđenih rokova apelanti su sami onemogućili redovnim sudovima meritornu raspravu tužbenog zahtjeva, što nije u suprotnosti sa gore navedenim člancima Ustava Bosne i Hercegovine i Europske konvencije. Propisivanje rokova je javnom interesu efikasnog funkcioniranja pravnog sustava i pravne sigurnosti.²⁹

Uvjet postojanja povrede prava na pristup sudu jest da sud iz nekog od procesnih razloga odbaci odlučivati o meritumu spora. Ukoliko pak nižestepeni sudovi raspravljaju i donesu odluku o meritumu predmeta, pravo na pristup sudu je ostvareno. Činjenica je da su raspravljali i donijeli osporenu odluku što samo po sebi isključuje postojanje povrede prava na pristup sudu.³⁰

Na kraju ovog kratkog pregleda stavova Ustavnog suda o pravu pristupa sudu potrebno je iznijeti i jedan koji se odnosi na duljinu trajanja toga prava. U odluci broj AP 552/04 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 8/04 (radni spor, utvrđena povreda članka 6. Europske Konvencije i II/3.e) Ustava BiH), Ustavni sud zauzima stav da je potrebno da utvrđeno građansko pravo u naknadnom, izvršnom postupku, može zaživjeti, kako bi cjelokupni postupak utvrđivanja građanskih prava i obveza bio efektivan.

Zbog toga je potrebno i da pravo na pristup sudu traje sve dok se utvrđeno građansko pravo ne realizira.³¹

26) Službeni glasnik Bosne i Hercegovine broj 40/04

27) Odluka broj U 24/00 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 1/02 i Odluka broj U 32/02 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 6/04

28) Odluka broj AP 1199/06 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 77/06 i Odluka broj AP 957/06 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 67/06

29) Odluka broj AP 1110/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 47/06

30) Odluka broj AP 218/02 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 43/04

31) Opširnije u Odluci broj AP 552/04 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj

2.2. GRAĐANSKA PRAVA I OBVEZE

Za razliku od drugog i trećeg stavka članka 6. Europske Konvencije, koji se mogu primjenjivati isključivo u kaznenim stvarima, prvi stavak se odnosi i na građanski postupak. Poteškoće se javljaju u definiranju, odnosno utvrđivanju građanskih prava u smislu članka 6. stav 1. Europske konvencije. Rješavajući probleme s kojima se susretao, Ustavni sud BiH je u svojim odlukama iznosio stavove, odnosno određenje pojma građanskih prava i obveza, te ćemo nastojati iznijeti neka od prava i obveza za koje je Ustavni sud BiH u svojim odlukama ustvrdio da predstavljaju građanska prava i obveze u smislu članka 6. stav 1. Konvencije, kao i one koje se prema stavu Suda ne mogu podvesti pod koncept građanskih prava i obveza koje navedeni članak štiti.

Dakle, pojam spora u smislu značenja članka 6. stav 1. Konvencije, (kako ga u Odluci koja se odnosila na utvrđivanje pravične naknade za ekspropirano zemljište definira Ustavni sud BiH) podrazumijeva sve postupke čiji je rezultat presudan za privatna prava i obveze. Ovo vrijedi i kada se postupak tiče spora između pojedinca i javne vlasti, koja djeluje u okviru svojih ovlaštenja, a odnosi se na privatna prava i obveze.³²

Nadalje, stav 1. članka 6. Konvencije je pored postupaka koji imaju karakter privatnog prava primjenjiv i na postupke gdje se utvrđuju građanska prava i obveze, postupke izdavanja građevinskih i drugih dozvola koje se tiču nekretnina, a imaju direktne posljedice za pravo vlasništva nad imovinom i općenito postupke čiji ishod utiče na korištenje ili uživanje prava na imovinu.³³

Prava na koja se, prema odlukama Ustavnog suda u konkretnim slučajevima može primijeniti prvi stav članka 6. Europske konvencije su i prava fizičkih osoba i njihovi međusobni odnosi koji proizlaze iz ugovornog prava, tj. ugovorni odnosi (Odluka broj AP 261/03, objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 48/04); prava koja se odnose na pitanja u vezi s pravom na korištenje stana i stjecanje stanarskog prava; svi zahtjevi koji se odnose na zaposlenje;³⁴ prekid radnog odnosa iz bilo kojeg razloga; pravo na naknadu plaće za vrijeme provedeno na bolovanju; priznanje prava vlasništva na nekretninama. U okvir članka 6. stav 1. ulaze i odluke koje se donesu u stečajnom postupku, koje se tiču imovine dužnika, budući da dužnikova određena građanska prava i obveze u smislu članka 6. stav 1. mogu biti privremeno dovedena u pitanje.³⁵

Pored sporova, odnosno odluka u kojima je utvrđeno postojanje građanskih prava i obveza u smislu članka 6. stav 1. Konvencije, Ustavni sud je donosio i odluke o nepostojanju istih. Prava stranaca, te pravo na slobodne izbore su neka od tih prava koja nisu građanska, i na koja se ne primjenjuju prvi stav članka 6. Konvencije, kao ni članak II/3 Ustava BiH. Prava stranaca da ostanu u određenoj zemlji ubraja se u jednu od javno-pravnih ovlasti države. Odlučivanje o kretanju i boravku stranaca se ne može podvesti pod koncept građanskih prava i obveza koji je zaštićen člankom 6. Konvencije.³⁶ (Odlu-

32) Opširnije u Odluci broj AP 1831/05 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 34/07

33) Odluka broj AP 128/03 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 2/05

34) Izuzetak su državni službenici koji vrše svoje ovlasti na temelju relevantnog zakona i čija je dužnost da štite opće interese države. Iz odluke broj U 107/03 objavljene U Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 23/05.

35) Odluka broj AP 914/04

36) Praksa Europskog suda za ljudska prava zasniva se na stajalištu da je odluka o kretanju i boravku stranaca isključiva nadležnost državnih organa

ka broj AP 1788/05, objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 9/07). Pravo na slobodne izbore nije građansko, nego političko pravo. Stoga je stav Ustavnog suda u odluci broj 35/03, da apelacija i nije podnesena zbog povrede građanskog, nego političkog prava.³⁷

Nadalje, u sporove na koje se ne mogu primijeniti prvi stav članka 6. Konvencije, i članak II/3. Ustava BiH, spadaju sporovi koji se vode između administrativnih organa i zaposlenih na onim mjestima koja podrazumijevaju sudjelovanje u izvršavanju ovlasti koje proizlaze iz javnog prava. Ovakav stav prisutan je u odluci broj U 38/00 iz 2001. godine. Međutim, 2007. godine, Ustavni sud konstatira da je i Europski sud preispitao svoju dotadašnju praksu vezano uz radne odnose državnih službenika, te zaključio da je za njihovo isključivanje iz zaštite predviđene člankom 6. Europske konvencije, nužno ispunjavanje određenih uvjeta. Potrebno je dakle da država izričito isključi pristup sudu za određenu kategoriju osoblja, te da je isključivanje utemeljeno na objektivnim razlozima interesa države. Budući da je Ustavni sud razmatrao postojanje navedenih uvjeta, te konačno u odluci broj AP 2231/06 iz 2007. godine donio odluku o primjenjivosti članka 6. stava 1. na državne službenike, potrebno je istaknuti da je upravo primjena prava koja jamči članak 6. Konvencije na državne službenike jedan od slučajeva u kojima je praksa Ustavnog suda BiH evoluirala.

3.3. KAZNENA OPTUŽBA

Već je rečeno da se stavci 2. i 3. članka 6. Europske Konvencije mogu primijeniti isključivo u kaznenim stvarima, dok se prvi stavak, uz kazneni, odnosi i na građanski postupak. I ovdje se, jednako kao kod utvrđivanja pojma građanskih prava i obveza koje su zaštićene stavom 1., pojavljuje problem utvrđivanja kaznene optužbe. Kazneno djelo jest takvo ponašanje kojim se povređuju temeljne ljudske vrednote, bez kojih bi bila ugrožena sigurnost društva. Kaznena djela propisana su kaznenim zakonom.³⁸

Postoje određeni kriteriji za ocjenu da li je neka optužba kaznena u smislu značenja članka 6. Konvencije. To su klasificiranje prema zakonodavstvu, priroda prekršaja, i priroda i strogost kazne, koji ne moraju biti kumulativno ispunjeni. Priroda prekršaja uključuje dva potkriterija koja moraju biti kumulativno ispunjena, a to su obujam prekršene norme i svrha kazne.

Na ove kriterije iz odluke Europskog suda za ljudska prava (Engel i dr. protiv Holandije) podsjeća Ustavni sud Bosne i Hercegovine u odluci broj AP 2468/05 iz 2006. godine. U obrazloženju odluke navodi se da to što optužba nije klasificirana kao kaznena (apelant je prethodno proglašen krivim i kažnjen za prekršaj prema Zakonu o osnovama sigurnosti saobraćaja na putevima) nije odlučujuće za primjenu jamstava iz članka 6. Europske konvencije. Vezano za prirodu prekršaja, da bi se radilo o kaznenoj optužbi, opseg prekršene norme mora biti općenit, a sankcija odvraćajuća i kažnjiva.³⁹ Nakon što

37) Pravo na slobodne izbore odnosi se na pravo glasa, i pravo da se bude biran.

38) U Bosni i Hercegovini to su Kazneni zakon BiH, Kazneni zakon FBiH, te Kazneni Zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.

39) Općenit opseg norme u konkretnom slučaju očitovao se u tome što se ona odnosi na sve sudionike u prometu, a ne primjenjuje se samo na neku specifičnu skupinu, dok je svrha kazne u prekršajnom postupku sprečavanje počinjenja prekršaja i preodgajanje počinitelja, odgojni utjecaj na druge da ne čine prekršaje, i utjecaj na razvijanje odgovornosti građana. Opširnije o ovome vidi u Odluci Ustavnog suda broj AP 2468/05 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 38/07.

je u konkretnom slučaju Ustavni sud na temelju prirode prekršaja utvrdio da se radi o kaznenoj optužbi, priroda i strogost kazne nisu relevantni, s obzirom da kako je već rečeno, kriteriji ne moraju biti kumulativno ispunjeni.

Ipak, značajno je istaknuti činjenicu da se novčana kazna (koja je bila propisana i u konkretnom slučaju) može pod okolnostima koje Zakon odredi zamijeniti kaznom zatvora, a što također upućuje na zaključak da se radi o kaznenoj optužbi. Dakle, da bi rješavajući u konkretnom predmetu mogao optužbu klasificirati kao kaznenu, Ustavni sud uzima u razmatranje čitav niz faktora. Tako je u svojim odlukama primjerice kao kazneni klasificirao disciplinski postupak koji protiv sudaca i tužitelja vodi Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine, iako se disciplinski postupak općenito ne može okarakterizirati kao kazneni, međutim kako stoji u obrazloženju odluke broj AP 633/04, u specifičnim okolnostima mogući su izuzeci. Sukladno praksi Europskog suda, a koju slijedi i Ustavni sud Bosne i Hercegovine, kaznena optužba je autonoman koncept, tj. djelo koje u domaćem Zakonu ima karakter prekršaja, može pokrenuti pitanje kaznene optužbe u smislu članka 6. Europske konvencije.⁴⁰

3.4. PRAVIČNO SUĐENJE

U judikaturi Europskog suda za ljudska prava ne postoji strogo pravna definicija pravičnosti. Radi se o neodređenom pravnom standardu čiji se sadržaj određuje u svakom pojedinom slučaju.

Praksa Europskog suda za ljudska prava afirmirala je neka opća načela prava na pravično suđenje, kao što su načelo kontradiktornosti⁴¹ i načelo jednakosti strana u postupku.⁴²

Ova načela usko su povezana sa minimalnim pravima optuženog za kazneno djelo koja su zajamčena stavkom 3. članka 6. Europske konvencije.

Načelo kontradiktornosti podrazumijeva pravo svake stranke da se izjasni o navodima i dokazima protivne strane.

O kontradiktornosti postupka izjašnjavao se putem svojih odluka i Ustavni sud BiH.

Postupak mora biti u skladu sa principom kontradiktornosti, tako što optuženi mora imati informacije i dokaze o svim navodima i dokazima koje iznosi javni tužitelj, kao i mogućnost da odgovori na iznesene navode i dostavi druge dokaze u korist svoje obrane.⁴³ Načelo kontradiktornosti postupka je povrijeđeno u slučaju kada je javni tužitelj sudjelovao u žalbenom postupku, a da apelant kao ni njegov branitelj nisu imali tu mogućnost.⁴⁴ Međutim, iz odluka broj AP 1065/05, i AP 1124/05, vidimo da ukoliko u postupku nisu sudjelovali ni apelant ni javni tužitelj, odnosno ni jedna stranka u postupku, princip kontradiktornosti postupka nije narušen. Nadalje, ne postoji povreda prava na pravično saslušanje niti načela kontradiktornosti, ukoliko jedan od svjedoka odbije

40) Opširnije o ovome u Odluci Ustavnog suda broj 633/04, objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 73/05.

41) Audi alteram partem

42) Opširnije o ovome: Elizabeta Ivičević Karas, Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, br. 4 – 5/2007., str 769.

43) Odluka broj AP 557/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 19/05

44) Odluka broj AP 54/03 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 43/04

svjedočenje, ukoliko se odluka može donijeti na temelju drugih dokaza i činjenica, iako točka d. stav 2. članka 6. Konvencije zahtijeva da se optuženom omogući da ispituje ili daje ispitati svjedoke optužbe i da se osigura prisutnost i ispitivanje svjedoka obrane pod istim uvjetima kao i svjedoka optužbe.⁴⁵

Jednakost strana u postupku podrazumijeva pravo stranke da može poduzeti sve radnje kao i njezin protivnik. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je i po ovom pitanju izradio određenu praksu. Tako nailazimo na odluke prema kojima je povrijeđen princip jednakosti u slučajevima kada se saslušanje održi u odsustvu apelanta i njegovog pravnog punomoćnika; (Odluka broj U 28/01); zatim u upravnom sporu, kada sud propusti dostaviti tužbu zainteresiranoj osobi, a odluka koju sud donese je odlučujuća za njezina građanska prava i obveze (Odluka broj AP 307/06 i AP 2998/07).

S druge strane, u odlukama Ustavnog suda nailazimo i na stavove u kojim slučajevima nema povrede prava na jednakost strana u postupku.

Tako primjerice, princip jednakosti strana u postupku nije prekršen kada sud donese odluku na sjednici, bez pretresa i izvođenja novih dokaza, a sjednici nije prisustvovala nijedna stranka u postupku (Odluka broj 415/04); zatim u slučaju kada sud ne uzme u obzir nalaz vještaka kojeg je predložio apelant, budući da vještake sud određuje sa utvrđene liste vještaka (Odluka broj U 95/03).

Praksa ustavnog suda ukazuje na njegov stav po kojem članak 6. Europske konvencije ne daje strankama neograničeno pravo na izvođenje dokaza pred sudom, npr. neograničeno pravo saslušanja svjedoka. Sud je taj koji treba ocijeniti da li je izvođenje dokaza relevantno za donošenje odluke u konkretnom slučaju.

3.5. NEZAVISNI I NEPRISTRANI SUD

Svako ima pravo da zakonom ustanovljen nezavisan i nepristran sud ispita njegov slučaj. To je jedan od aspekata članka 6. Europske konvencije. Pojam zakonske ustanovljenosti označava da sudovi svoju nadležnost u odlučivanju crpe iz zakonskih propisa, te da odlučuju u postupku koji je proveden na propisan način.

Pojmove nezavisnosti i nepristranosti ponekad je veoma teško razgraničiti. Ni Sud za ljudska prava ne pravi jasno razgraničenje između ovih pojmova. Međutim, načelo koje ističe nezavisnost i nepristranost suda odnosi se na dva različita koncepta, pa se može prihvatiti gledište prema kojem se 'neovisnost suda odnosi na vezu između suca i tijela vlasti, dok nepristranost mora postojati u odnosu prema stranama u sporu'.⁴⁶

Sudovi s dužni suditi na temelju ustava i zakona, dok je država dužna financirati rad sudova. Ta činjenica ne dovodi u pitanje nezavisnost sudova.⁴⁷

Pravo na nezavisnost sudova prekršeno je u slučaju kada zakonodavac svojim mjerama mijenja pravomoćne sudske odluke. Time se krši i načelo vladavine prava.⁴⁸ (Odluka broj AP 982/05). Ukoliko sud traži i prihvaća obvezujuća mišljenja izvršne vlasti,

45) U konkretnom slučaju pred redovnim sudom saslušano je više od trideset svjedoka koji su iznijeli da je appellant počinio kazneno djelo ratnog zločina, pa se to što je Sud dopustio jednom od svjedoka da uskrati odgovore na pitanja branitelju optuženog, nikako ne može tretirati kao povreda prava na pravično saslušanje. O ovome u odluci broj 702/05 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 57/07.

46) Zvonko Miljko, nav. djelo str. 137.

47) Odluka broj AP 971/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 27/06

48) Vladavina prava zahtijeva strogo pridržavanje ustava i zakona od strane svih državnih tijela, pojedinih dužnosnika i samih građana.

on se ne može smatrati nezavisnim u smislu članka 6. Europske konvencije, budući da se na taj način sudska funkcija podčinjava izvršnoj vlasti.⁴⁹

Postojanje pristranosti odnosno nepristranosti, Europski sud za ljudska prava utvrđuje na temelju objektivnog i subjektivnog testa. Subjektivni test tiče se osobnog uvjerenja suca u određenom slučaju, i ta se, tzv. osobna nepristranost pretpostavlja dok se ne dokaže suprotno. Objektivnim testom utvrđuje se da li je sudac opterećen predrasudama vezano za odluku koju donosi, da li će biti pod utjecajem vanjskih informacija, i da li će na formiranje mišljenja utjecati osobne emocije. Mišljenje suca mora biti utemeljeno na onome što je izneseno na suđenju.⁵⁰

Tako će pravo na nepristran sud biti povrijeđeno ukoliko je sudac u obiteljskim vezama sa zastupnikom jedne od stranaka u postupku⁵¹ (Odluka broj AP 98/04).

Nasuprot odlukama, odnosno stavovima o postojanju pristranosti, Ustavni sud je kroz svoju praksu donosio i odluke u kojima je utvrđeno da nema kršenja načela nepristranosti suda. Dio takvih odluka donosi se na slučajeve u kojima je sudac koji donosi ili sudjeluje u donošenju meritorne odluke, sudjelovao i u nekoj ranijoj fazi postupka. U ovakvim slučajevima sud je zauzeo stav da samo sudjelovanje suca u ranijoj fazi postupka nije smetnja, niti može predstavljati kršenje načela nepristranosti suda.

Na temelju odluka i prakse Ustavnog suda, a vezano za načelo pristranosti, odnosno nepristranosti, može se zaključiti da je potrebno u svakom konkretnom slučaju provesti subjektivni i objektivni test, te da su za utvrđivanje subjektivne pristranosti sudaca potrebni čvrsti dokazi.

2.6. DUŽINA POSTUPKA

Svatko ima pravo da sud, radi utvrđivanja prava i obveza, u razumnom roku ispita njegov slučaj. A da li je razdoblje koje je potrebno da sud donese odluku 'razumno' potrebno je ispitati i utvrditi u svakom pojedinom slučaju. Europski sud za ljudska prava koristi tri kriterija pri procjeni da li je relevantno razdoblje i razumno. To su kompleksnost predmeta, ponašanje podnositelja postavke, te ponašanje vlasti. Dužina postupka mora biti takva da se stranama u postupku omogući da adekvatno pripreme predmet. Zahtjeva se dakle da relevantno razdoblje ne bude suviše kratko.

Veliki postotak odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine odnosi se na utvrđivanje razumnog roka. S obzirom na kriterije koji se uzimaju u obzir pri procjeni da li je određeno vremensko razdoblje i razumno u smislu članka 6. Europske konvencije, u praksi Ustavnog suda BiH susrećemo odluke o postojanju, odnosno nepostojanju povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku. Iako se dužine relevantnih razdoblja u pojedinim slučajevima čine identičnima, u kombinaciji sa nekim od kriterija, npr. ponašanje podnositelja postavke, ona poprimaju nove razmjere, i na kraju dovode do različitih odluka. Tako postupak koji je trajao duže od dvanaest godina i koji nije bio naročito složen nije prešao granice razumnog roka, jer su apelanti značajno doprinijeli du-

49) Odluka broj AP 703/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 32/05

50) Opširnije vidi u Odluci broj AP 71/02 objavljenom u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 34/04

51) U skladu sa člankom 29. Zakona o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine, sudac ne može obavljati sudačku dužnost ako mu je osumnjičenik odnosno optuženik, njegov branitelj, tužitelj, oštećenik, njegov zakonski zastupnik ili opunomoćenik, braćni ili izvanbraćni drug ili krvni rođak u ravnoj liniji bilo do kojeg stupnja, u pobočnoj liniji do četvrtog stupnja, a po tazbini do drugog stupnja.

žini postupka. Postupak u trajanju od petnaest godina, ali čijoj dužini apelanti nisu doprinijeli, prelazi granice razumnog roka, i za njegovu je dužinu odgovoran sud koji nije imao razumno i objektivno opravdanje zašto postupak nije mogao ranije okončati.

Stranke pak mogu na različite načine doprinijeti dužini trajanja postupka. U konkretnom slučaju⁵² to su učinile nedostavljanjem promijenjene adrese, zbog čega im nije bilo moguće dostaviti pisma, te pasivnošću, odnosno neiskazivanjem interesa za okončanjem spora. Vezano za ponašanje stranaka u postupku potrebno je istaknuti stav Ustavnog suda prema kojem se na pojedinca ne može staviti pretjeran teret u pronalazanju efikasnih načina za ostvarivanje njegovih prava.

Složenost postupka kao kriterij za procjenu razumnog roka mora se razmotriti u svjetlu činjeničnog i pravnog aspekta spora. Potrebno je dakle uzeti u obzir dokaze koje treba izvesti i procijeniti, i pravna pitanja koja treba riješiti. Tako se primjerice postupak za utvrđivanje očinstva u kojem je bilo potrebno izvršiti ekshumaciju posmrtnih ostataka umrlog lica, smatra složenim postupkom te nema povrede člana 6. Europske konvencije i II/3. e) Ustava BiH.⁵³

Ponašanje vlasti je jedan od elemenata koji može znatno utjecati na dužinu postupka. Ukoliko se neopravdano trajanje cjelokupnog postupka može u cijelosti pripisati ponašanju nadležnih javnih vlasti, postojat će i povreda prava na pravično suđenje u razumnom roku.⁵⁴

Na ponašanje javnih vlasti, nadovezuje se pitanje dužine postupka prouzrokovane faktorima kao što su reforma sudstva u Bosni i Hercegovini, zatim činjenica da stranka boravi na teritoriju druge države zbog čega se komuniciranje vrši uz posredovanje odgovarajućeg ministarstva. Stav je suda da u ovim slučajevima nema kršenja razumnog roka.⁵⁵

Propusti u organizaciji pravnog sustava države ne mogu se pripisati pojedincu, niti pojedinac može snositi posljedice tih propusta. Pravna sredstva koja pojedincu stoje na raspolaganju pri ostvarivanju njegovih prava, moraju biti lako dostupna i razumljiva. Država svoj pravni sustav treba organizirati na način koji omogućuje sudovima i javnim vlastima da udovolje zahtjevima Europske konvencije. Redovni sudovi i Visoko sudsko i tužiteljsko vijeće Bosne i Hercegovine su tijela koja po mišljenju Ustavnog suda trebaju nadležnim organima ukazivati na mjere koje je potrebno poduzeti u cilju uspostave profesionalnog i djelotvornog sudskog sustava.⁵⁶

Budući da je pri određivanju razumnog roka potrebno računati vrijeme trajanja postupka važno je istaknuti da razdoblje koja spada u ovlast Ustavnog suda započinje stupanjem na snagu Ustava Bosne i Hercegovine⁵⁷, te razdoblje u kojem je postupak teкао do tog trenutka nije u nadležnosti Ustavnog suda. Ustavni sud dakle načelno nije ovlašten odlučivati jesu li zbivanja koja su se dogodila prije stupanja na snagu Ustava povrijedila ljudska prava. Međutim, dokazi koji se odnose na te događaje mogu biti relevantni kao zaleđe za ono što se događalo nakon što je Ustav stupio na snagu.⁵⁸

52) Odluka broj AP 167/03 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 15/05

53) Postupak je trajao više od tri godine.

54) Ponašanje javnih vlasti u konkretnom slučaju iz odluke broj 19/05 odnosi se na nedonošenje potrebnih akata u zakonom predviđenim rokovima.

55) Odluka broj AP 505/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 67/05

56) Opširnije vidi u Odluci broj AP 1410/05 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 11/07.

57) 14. prosinca 1995. godine

58) Odluka broj AP 167/03 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 15/05

Na kraju, a vezano za povredu prava na pravično suđenje u razumnom roku, osvrnuti ćemo se i na pitanje naknade nematerijalne štete.⁵⁹ Ustavni sud se u odluci broj AP 938/04 poziva na praksu Europskog suda za ljudska prava, prema kojoj podnositelji predstavke koji mogu dokazati da im je pravo iz stava 1. članka 6. Konvencije povrijeđeno odlaganjem trebaju dobiti iznos od 1000 do 1500 eura naknade za svaku godinu trajanja postupka.⁶⁰ Ovaj iznos može biti umanjen uzimanjem u obzir standarda života u zemlji koja je u pitanju. Osnovni iznos se može i uvećati ako se slučaj odnosio na pitanje koje zahtijeva posebnu ažurnost. Razmatrajući postavljene smjernice, te prije svega standard života u Bosni i Hercegovini, Ustavni sud je zaključio da se apelantima u Bosni i Hercegovini treba isplatiti iznos od 150,00 konvertibilnih maraka za svaku godinu za koju su domaći sudovi odlagali donošenje odluke, odnosno dvostruki iznos u predmetima koji zahtijevaju posebnu hitnost.⁶¹

Bez obzira što se najveći broj apelacija Ustavnom sudu odnosi upravo na zaštitu prava na suđenje u razumnom roku, te što u svojim odlukama slijedi i podsjeća na praksu Europskog suda za ljudska prava, Sud ne može kroz svoju praksu odrediti neki konkretno određeni rok koji bi služio kao kriterij pri utvrđivanju razumnog roka. Potrebno je uvijek iznova, u svakom pojedinom slučaju, razmotriti sve relevantne kriterije (složenost postupka, ponašanje stranaka u postupku, ponašanje javnih vlasti), kao i okolnosti slučaja, kako bi se došlo do odluke o postojanju povrede prava na pravično suđenje u razumnom roku.

2.7. JAVNO SUĐENJE

Javnost raspravljanja je aspekt članka 6. Europske konvencije koji služi kako stranama u sporu, tako i javnom interesu. Zahvaljujući upravo ovom načelu, javnost se obaveštava o tijeku nekog postupka pred pravosudnim organima, a putem toga formira i svoj stav prema istima, pa ovo načelo može poslužiti izgradnji povjerenja u pravosudni sustav. Ipak, sam članak 6. u stavu 1. predviđa ograničenja ovoga načela, i to u interesu morala, javnog reda, državne sigurnosti, interesa maloljetnika, privatnog života stranaka, ili u opsegu koji je po mišljenju suda potreban u okolnostima gdje bi javnost mogla biti štetna za interes pravde. U cilju zaštite pobrojanih vrijednosti, javnost se može isključiti bilo iz cijele rasprave ili njezina dijela. Međutim, kod izricanja presude nisu dozvoljena ograničenja, ona se mora izreći javno.

Na gore navedeno upućuje i stav Ustavnog suda BiH, prema kojem javnost omogućava društvenu kontrolu suđenja. Služi općem interesu djelujući u pravcu suzbijanja kriminaliteta, razvijanja morala, i društvene discipline građana.⁶²

2.8. PRETPOSTAVKA NEVINOSTI

Pretpostavka nevinosti utvrđena je stavom 2. članka 6. Europske konvencije koji kaže da se svatko tko je optužen za kazneno djelo ima smatrati nevinim dok mu se ne

59) U smislu članka 76. stavak 2. Pravila Ustavnog suda BiH, Ustavni sud može iznimno, na zahtjev apelanta, odrediti naknadu za nematerijalnu štetu.

60) Slučaj u kojem su utvrđeni navedeni iznosi se odnosio na Italiju čiji je GDP u 2004. godini bio trinaest puta veći od GDP u Bosni i Hercegovini.

61) Odluka broj AP 938/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 20/06

62) Odluka broj AP 74/04 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 27/05

dokaže krivnja u skladu sa zakonom. Ovo je načelo izrijekom utvrđeno u Međunarodnom ugovoru o građanskim i političkim pravima.⁶³

Pretpostavka nevinosti zahtijeva, odnosno znači da se prema osobi koja je optužena za kazneno djelo postupa kao da ga nije počinila, dok sud ne donese presudu kojom se utvrđuje krivnja. Načelo pretpostavke nevinosti primjenjuje se u svim stadijima postupka.

U cilju održanja pretpostavke nevinosti, čak i kada se optuženi odbija izjasniti o krivnji u zapisnik treba ući da se izjašnjava da nije kriv.⁶⁴ Ovime se nastoji osigurati da se nevinna osoba greškom ne izjasni krivom.⁶⁵

Europski sud za ljudska prava je rješavajući u slučajevima navodne povrede načela pretpostavke nevinosti ustanovio standarde koje ovo načelo zahtijeva. U presudi u predmetu *Barbera, Messeque i Jabardo protiv Španjolske* od 6. prosinca 1988. godine ističe da predstavnici suda ne smiju polaziti sa unaprijed formiranom pretpostavkom da je osoba koja je optužena za kazneno djelo isto doista i počinila. Teret dokazivanja je na tužiteljstvu, a svaka sumnja mora ići u korist optuženog. Praksu Europskog suda za ljudska prava slijedi i Ustavni sud Bosne i Hercegovine kada se pred njim pojave slučajevi povrede načela pretpostavke nevinosti. Tako se u presudi broj AP 1603/05 kaže da sve činjenice koje idu na teret optuženog moraju biti sa sigurnošću utvrđene. Za razliku od njih činjenice koje idu u korist okrivljenog uzimaju se kao utvrđene i onda kada postoji sumnja u njihovo postojanje. To je potrebno da bi se ispoštivalo načelo *in dubio pro reo* koje propisuje da sumnju o postojanju činjenica koje čine obilježja kaznenog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe kaznenog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženika.⁶⁶ Međutim, po mišljenju Ustavnog suda u presudi broj 767/04, da bi načelo *in dubio pro reo* bilo utemeljeno, mora postojati objektivna dvojba oko dokaza na kojima se temelji presuda. Ta objektivna dvojba mora biti potkrijepljena relevantnim dokazima, a ne navodima apelanata kojima se pobijaju zaključci sudova. Dakle, činjenica da su dokazi na kojima Sud temelji svoju presudu pobijani tijekom suđenja ne dokazuje da je došlo do povrede načela *in dubio pro reo* i pretpostavke nevinosti, ukoliko je sud dao uvjerljive argumente o razlozima zbog kojih odbija dokaze koje su ponudili apelanti, odnosno zbog kojih prihvaća dokaze na kojima temelji presudu.

Jedno od pitanja koje se odnosi na povredu načela pretpostavke nevinosti, a koje se pojavilo i u praksi Ustavnog suda jest da li se uzimanje u obzir ranijeg osuđivanja može samo po sebi smatrati kršenjem načela pretpostavke nevinosti. Ustavni sud smatra da u navedenom slučaju nema kršenja načela pretpostavke nevinosti, budući da se presuda ne zasniva na izvodu iz kaznene evidencije, nego i na drugim dokazima.⁶⁷

I ovo mišljenje Ustavnog suda dokazuje da on u svojim presudama slijedi praksu Europskog suda za ljudska prava, tj. standarde koje je taj Sud postavio za praktično ostvarivanje zaštite načela pretpostavke nevinosti, odnosno ocjenu da li je ono prekršeno.

63) Članak 14. stav 2. Međunarodnog ugovora o građanskim i političkim pravima: Za svaku osobu koja je optužena za kazneno djelo pretpostavlja se da je nevinna dok njegova krivnja ne bude zakonski ustanovljena.

64) Članak 229. stav 1. Zakona o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine

65) Iz Izvješća OEES misije u Bosni i Hercegovini: Pretpostavka nevinosti: Primjeri nepoštovanja međunarodno priznatih standarda u oblasti zaštite ljudskih prava pred sudovima u Bosni i Hercegovini

66) Član 3. stav 2. Zakona o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine

67) Odluka broj AP 579/05 objavljena u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 77/06

2.9. PRAVNA POMOĆ

Jedno od minimalnih prava osoba optužene za kazneno djelo je da se brani sam ili uz branitelja po vlastitom izboru. Ukoliko pak nema sredstava da plati pravnu pomoć, ona mu se, kada to zahtijevaju interesi pravde treba osigurati besplatno. Pružaju se dakle tri mogućnosti: da se optuženi brani sam u kojem slučaju mu se moraju osigurati sve one mogućnosti koje bi se inače pružile njegovom branitelju, zatim da uzme branitelja po svom izboru i u ovom slučaju od povjerenja, a država je dužna omogućiti komunikaciju optuženog i njegovog branitelja, i da dobije branitelja besplatno, pod uvjetima da nema sredstava da sam plati, a interesi pravde traže takvo rješenje.⁶⁸

Zakon o kaznenom postupku Bosne i Hercegovine u člancima 45. i 46. propisuje slučajeve u kojima osumnjičenik, odnosno optuženik mora imati branitelja, dakle slučajeve obvezne obrane.⁶⁹

Ovo je jedna od činjenica koju ističe Ustavni sud Bosne i Hercegovine rješavajući predmete o povredi prava iz članka 6. stavak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

U odluci broj AP 502/04, gdje je u navodima iz apelacije vidljivo da apelant smatra da mu je povrijeđeno pravo iz članka II/3.(e) Ustava Bosne i Hercegovine i članka 6. stavak 3. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda tako što je glavni pretres održan bez prisutnosti njegovog branitelja, Sud uzimajući u obzir činjenicu da se u konkretnom slučaju nije radilo o obveznoj, nego o fakultativnoj obrani, kao i da je apelant prethodno dobrovoljno odustao od pomoći branitelja na glavnoj raspravi, ističe kako nije bilo navedene povrede.

2.10. PRAVO NA BESPLATNOG TUMAČA

Međunarodni standardi pravičnosti suđenja, Među kojima i Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda nalažu potrebu osiguranja besplatne pomoći tumača ukoliko optuženi za kazneno djelo ne razumije ili ne govori jezik koji se upotrebljava na sudu.

68) Čazim Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Magistrat, Sarajevo, 2001., str. 93.

69) Osumnjičenik mora imati branitelja već pri prvom ispitivanju ako je nijem ili gluh ili ako je osumnjičen za kazneno djelo s propisanom kaznom dugotrajnog zatvora.

Osumnjičenik odnosno optuženik mora imati branitelja odmah nakon što mu je određen pritvor, za vrijeme dok pritvor traje.

Nakon podizanja optužnice za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora od deset godina ili teža kazna, optuženik mora imati branitelja u vrijeme dostave optužnice.

Ako osumnjičenik odnosno optuženik u slučajevima obvezne obrane ne uzme branitelja sam, niti mu branitelja uzmu osobe iz članka 39. stavka 3. ovoga Zakona, (zakonsku zastupnik, bračni odnosno izvanbračni drug, krvni rođak u ravnoj liniji do bilo kojeg stupnja, posvojitelj, posvojenik, brat, sestra, hranitelj) branitelja će mu postaviti sudac za prethodni postupak, sudac za prethodno saslušanje, sudac odnosno predsjednik vijeća. U tom slučaju, osumnjičenik odnosno optuženik ima pravo na branitelja do pravomoćnosti presude, a ako je izrečena kazna dugotrajnog zatvora i u postupku po pravnom lijeku.

Branitelj će biti postavljen osumnjičeniku odnosno optuženiku ako Sud utvrdi da je to zbog složenosti predmeta ili duševnog stanja osumnjičenika odnosno optuženika u interesu pravičnosti.

Kad ne postoje uvjeti za obveznu obranu, a postupak se vodi za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna, ili kada to zahtijevaju interesi pravičnosti bez obzira na propisanu kaznu, osumnjičeniku odnosno optuženiku će se na njegov zahtjev postaviti branitelj, ako zbog svojeg imovnog stanja ne može podmiriti troškove obrane.

Ostvarivanje prava na odbranu, kao pretpostavke pravičnosti sudskog postupka, može biti narušeno ako okrivljeni zbog jezičke barijere ne bi mogao da se aktivno suprotstavlja optužbi.⁷⁰

I u praksi Ustavnog suda Bosne i Hercegovine postoje odluke koje se odnose na pitanje osiguranja pomoći tumača.

Tu nalazimo stav da nema povrede prava na pravično suđenje, kada je na izričito apelantovo traženje saslušanju prisustvovao izabrani, a ne stalni sudski tumač za strani jezik. Sud smatra da angažiranje tumača po vlastitom izboru omogućava korištenje više prava od minimuma kojeg osigurava Europska konvencija za ljudska prava. Budući da prevoditelj kojeg je apelant u konkretnom slučaju angažirao nije na listi ovlaštenih sudskih prevoditelja, nije bilo ni dokaza o ispravnosti i vjerodostojnosti prijevoda, niti su se oni mogli pretpostaviti kao u slučaju tumačenja od strane stalnih i ovlaštenih sudskih tumača. Dalje se ističe da je za utvrđivanje postojanja povrede prava na koje se apelant žali potrebno razmotriti kazneni postupak kao cjelinu, a ne samo prethodni postupak pred istražnim sucem. U konkretnom slučaju sam apelant ističe da su prvostupanjski i drugostupanjski sud u potpunosti osigurali prava iz članka 6. stavak 3. točka e. Europske konvencije.⁷¹

3. UMJESTO ZAKLJUČKA

Daytonskim ustavom Ustavni sud Bosne i Hercegovine dobija jednu novu nadležnost, apelacijsku, koja se kroz dosadašnju praksu prometnula u ustavnu žalbu na bosanskohercegovački način. Analizirajući dosadašnju praksu ustavnog suda Bosne i Hercegovine u pogledu zaštite prava na pošteno suđenje, kao jednog od najznačajnijih i najkompleksnijih prava Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (a time i Ustava BiH čiji je ona integralni dio); u širem kontekstu smo otvorili neka pitanja odnosa ustavnih i redovnih sudova i njihove uloge u zaštiti ljudskih prava općenito. Koristeći se usporednom metodom analizirali smo praksu sudova u zemljama iz našeg okruženja.

U tom pogledu se jasno ukazao zaključak o potrebi većeg aktivizma domaćeg zakonodavstva u ovoj oblasti, kako bi se između ostalog izvršila preraspodjela poslova u cilju većeg angažmana redovnih sudova, a sve u cilju veće zaštite prava na pravično suđenje. To se osobito odnosi na njegov bitni aspekt suđenja u razumnom roku, a u svezi sa djelotvornošću domaćih pravnih lijekova u tom smislu.

Komitet ministara je još 2004. godine usvojio Preporuku o poboljšanju domaćih pravnih lijekova R (2004) 6. Iako ona nema karakter opće obvezujućeg međunarodnog ugovora, svakako je bilo za očekivati odgovarajući utjecaj na nacionalna zakonodavstva. Ona preporučuje nacionalnim državama da stalno preispituju postojanje i djelotvornost sustava unutarnjih pravnih lijekova, naročito s obzirom na prigovor dužine postupka.

Namjera je bila da se doprinese smanjenju opterećenja Europskog suda za ljudska prava, a posredno i nacionalnih ustavnih sudova uz veći angažman i ulogu redovnih sudova.

70) Saša Knežević, Pravo okrivljenog na odbranu kao pretpostavka pravičnosti suđenja, Zbornik Pravnog Fakulteta u Podgorici, XXX-2008-br. 38. str. 348.

71) Opširnije o ovome vidi u Odluci Ustavnog suda broj AP-1030/04 objavljenoj u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine broj 4/06

Zato će biti interesantno promatrati kako će judikatura Europskog suda za ljudska prava naspram odluka Ustavnog suda Bosne i Hercegovine, utjecati i na poboljšavanje i harmonizaciju našeg domaćeg zakonodavstva kojim bi se jamčila bolja zaštita ne samo ovog, nego i ostalih prava iz Europske konvencije.

PROTECTION OF THE RIGHT TO A FAIR TRIAL AND PRACTICE OF THE CONSTITUTIONAL COURT OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The role of constitutional courts in protecting human rights and fundamental freedoms is getting the more significance. Thus, the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina got a new jurisdiction by the Dayton constitution, colloquially called Appeals, which in practice became the constitutional complaint on the Bosnia and Herzegovina way. Co-authors of the paper analyse the protection of one of the most important and also the most complex right of the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (and the Constitution of BiH, because the Convention is the integral part of the Constitution and has priority over all other laws)-the right to a fair trial. In a wider context, use the comparative method looking at a similar experience of neighboring countries, suggesting greater involvement of domestic legislation in order to relieve and redistribute the working part of this question among the courts. This applies particularly to the aspect of reasonable time, in connection with the effectiveness of domestic remedies.

Key words: constitutional judiciary, human rights and fundamental freedoms, the right to a fair trial, independent judiciary, a reasonable time, the public debate.